

TUOMAS HONKANIEMI

HTT, yliopisto-opettaja

Vaasan yliopisto, Johtamisen yksikkö, Aluetiede

Maaseutuja kaupungissa: Paikkaseksikkyys-ilmion relationaalinen tulkinta

Lectio praecursoria Vaasan yliopistossa 2.6.2023

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.137164>

Maaseutu on arkielämäämme syvälle juurtunut maantieteellinen idea. Meillä kaikilla on jonkinlainen käsitys ja mielikuva siitä, mitä maaseutu on ja mitä se ei ole. Useimmilla meistä on myös eletyn arjen kautta muistoja ja omakohtaisia kokemuksia maaseudusta. Nykyään onkin helppoa ajatella, että maaseutu on samalla tuttu, mutta tuntematon – eikä kaupungistumisen kasvukipujen Suomessa välttämättä se kaikista mediaseksikkäin tutkimusaihe.

Arkipuheessa ja etenkin mediassa maaseudusta puhutaan usein hieman yksipuolisesti ja stereotyyppisesti, mutta myös yllättävänkin ristiriitaisesti. Näistä keskusteluista on mahdollista tunnistaa kaksi keskenään erilaista maaseudun kuvaamisen tapaa. Niistä ensimmäinen korostaa maaseudun myönteisiä piirteitä, esimerkiksi rauhallisuutta, yhteisöllisyyttä ja luonnonläheisyyttä sekä edullisempää ja stressittömämpää elämäntyyliä.

Toinen puhetapa maaseudusta ei ole yhtä mairitteleva: maaseudusta puhutaan tyhjenevänä, taantuvana tai jopa takapajuisena, eikä siihen välttämättä suhtauduta riittävän vakavasti. Tämän etenkin arkipuheessa vaikuttavan narratiivin perusteella voisi helposti uskoa, että kaikki

kiinnostava löytyy kaupungeista, ja etenkin nuoremmille ja urbaaneille sukupolville maaseutu voi näyttäytyä vieraana. Nämä ovat tietysti kärjistettyjä näkemyksiä, jotka korostavat maaseudun kielteisesti tulkittuja ominaisuuksia, ja niiden totuudellisuuden arviointi riippuu tulkitsijan tai kertojan arvovalinnoista.

Viimeaikaiset muutokset työn tekemisen tavoissa ovat muokanneet maaseudun asemaa osana yhteiskuntaa. Monipaikkaisen asumisen yleistäminen on tuonut tunnetuksi maaseudun tarjoamaa tilaa ja rauhaa. Yhteiskunnan digitalisoituminen ja tietoverkkoyhteyksien kehittyminen ovat tarjonneet maaseudulle mahdollisuuksia erityisesti paikkaan sitoutumattoman työn muodossa. Toimivat tietoliikenneyhteydet ovat osa yhteiskunnan perusinfrastruktuuria, jotka väitöskirjani kontekstissa toimivat perustana vaikutteiden, ajatusten ja ideoiden leviämislle. Ihmisten mahdollisuus liikkua vapaasti erilaisten paikkojen välillä edesauttaa työllistymismahdollisuuksia sekä laajemmin henkilökohtaisten valintojen tekemistä – ja luo näin edellytykset esimerkiksi asumisen ja yhteisöllisyyden näkökulmasta laadukkaammalle elämälle.

Etenkin vapaa-ajan asuminen kuvaa maaseutua verkostomaisesti, sillä se yhdistää konkreettisesti maaseutua ja kaupunkia toisiinsa. Ilmiö on Suomesta tuttu kesäisin, kun kaupungeista saavutaan vapaa-ajan asunnoille sankoin joukoin. Kiinnitin tähän eräänä kesänä huomiota Etelä-Pohjanmaalla, mökkikunnallani Lappajärvellä, joka saa kesäisin kaupunkimaisia vaikutteita. Konkreettinen esimerkki tästä on paikallisen kaupan valikoiman ”kaupunkilaistuminen” sekä erilaisten vapaa-ajan harrastusten määrän lisääntyminen ja monipuolistuminen. Tällöin maaseututila sekoittuu urbaanin elämäntavan kanssa, saa virikkeitä ja antaa itsestään siellä vieraileville ja siellä eläville.

Myös media värittää maaseutumaisuuden urbaaneja kokemuksia. Maaseutuelämää myönteiseen sävyyn kuvaavissa televisio-ohjelmissa sekä blogeissa ja lukuisilla sosiaalisen median tileillä maaseutumaiset ja kaupunkimaiset piirteet sekoittuvat sujuvasti. Ne tuovat samalla esiin kulttuuriseen pääomaan kytköksissä olevaa maaseudun urbaanimpaa puolta.

Viimeaikaisista positiivisista kehityskuluista huolimatta maaseutua on Suomessa lähestytty valitettavan usein yksipuolisesti esimerkiksi luonnonläheisyyden näkökulmasta tai kuvaamalla tilastoja ja muuttoliikettä. Myös maatalouden ja muun alkutuotannon rooli maaseutua koskevissa keskusteluissa on hallitseva ilmastonmuutoksen torjumisen, eläinten

oikeuksien ja EU:n roolin vuoksi. Tämä on johtanut siihen, että maaseudun erilaisia toimintaympäristöjä monipuolisemmin huomioivat kuvaukset eivät ole tulleet täysin tunnistetuiksi. Alkutuotantoon ja ilmastomuutokseen liittyvissä teemoissa maaseutuun näyttää kohdistuvan vaateita, jotka usein syyllistävät etenkin maa- ja metsätalouden harjoittajia. Epävarmoina aikoina alkutuotannon rooli on kuitenkin tärkeä osa huoltovarmuutta ja alueiden muutoskestävyyttä.

Osittain näiden keskusteluiden vaikutukset näkyvät esimerkiksi viimeisimmässä vaalituloksessa, jossa niin sanottu alueiden kosto muistuttaa itsestään oikeistopopulismien nousuna. Tämä ei ole mielestäni maaseudun kannalta toivottava kehityssuunta, sillä maaseudun tulevaisuuden rakentamisen tulisi perustua ennen kaikkea avoimuuteen – yhdistäviin, verkostomaisiin sekä yhteistyötä ja ymmärrystä luoviin lähtökohtiin – ei sulkeutumiseen ja katkeroitumiseen.

Suomalaisen maaseudun tarinaa ei lukuisista tarinankertojista huolimatta ole vielä kirjoitettu loppuun. Vaikka tutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa tunnistetaan ainakin osittain myös vaihtoehtoisia tapoja tarkastella maaseutua, ei maaseudun pinnan alla piilevää potentiaalia ole mielestäni kyetty tunnistamaan riittävän tarkasti. Tämä näkyy yhteiskunnallisessa keskustelussa esimerkiksi siten, että suomalaisesta kollektiivisesta maaseutukäsityksestä ovat jääneet uupumaan maaseutupaikkojen verkostomaisia ja kulttuurista luonnetta painottavat näkemykset.

Maaseudun kuvaamisen jälkeen on luontevaa sanoa muutama sana väitöskirjani toisesta ydinteemasta, paikasta. Ihmiskunta on pohtinut paikkoihin liittyviä ilmiöitä pitkään; jo muinaiset roomalaiset pohtivat tahoillaan paikan henkeä (*genius loci*) ja sen olemusta. Olemassaolomme sijainnillisuus on monelle meistä ajatuksena ja tapana ymmärtää maailmaa itsestään selvä. Meistä jokainen asuu, elää ja toimii jossakin, ja jokaisella on muistoja ja historiansa liittyen tiettyihin paikkoihin. Nämä subjektiiviset tekijät tekevät paikasta mielenkiintoisen mutta myös vaikeasti lähestyttävän tutkimuskohteen.

Akateemisissa keskusteluissa paikka määritellään usein eletyksi, historialliseksi ja merkityksiä sisältäväksi kokonaisuudeksi. Se voidaan nähdä myös verkostona, jossa sosiaaliset sekä tilalliset ja ajalliset merkitykset yhdistyvät. Paikan käsitteellä on kulttuurisessa maantieteessä vuosikymmeniä pitkät tutkimukselliset perinteet, joten yhdessä väitöskirjassa

tähän keskusteluun voi tietysti osallistua vain rajallisesti. Voidaan kuitenkin perustellusti väittää, että ihmisillä on tarve kiinnittyä paikkoihin, eikä esimerkiksi globalisaatiokehitys ole vähentänyt paikallisuuden merkitystä – se on vain tuonut siihen verkostojen kautta uusia sävyjä.

Tutkimukseni keskeisenä lähtökohtana on relationaalisesti ymmärretty ja lähestytty paikan käsite. Relationaalisuus viittaa paikkoihin siten, että ne ovat pysyvyyden ja paikallaanolon sijasta yhteyksissä toisiinsa niin kulttuurisesti, merkityksellisesti, taloudellisesti kuin toiminnallisestikin. Erityisesti brittiläisen maantieteilijän Doreen Maseyn ajatukset edistykseisen paikan hengestä ovat toimineet väitöskirjani paikkaa koskevien ajatusten taustalla. Maseyn keskeisenä argumenttina on, että paikat muodostuvat yhtä paljon niiden ”ulkopuolelta” kuin ”sisäpuolelta”. Olen linkittänyt tämän ajatuksen suomalaisten maaseutupaikkojen jäsentymiseen suhteessa urbaaniin elämään ja kulutuskäytäntöihin.

Näistä lähtökohdista aloin hahmotella väitöskirjani keskeistä sisältöä. Tutkimuksen alkuvaiheessa huomioni kiinnittyi maaseudulla toimiviin yrityksiin, joiden visuaalinen ilme leikittelee paikallisuuden, maaseutumaisuuden ja kaupunkimaisuuden merkitysten sekoittumisilla. Näiden yritysten toimintaa ohjaa ensisijaisesti pyrkimys korostaa ympäristöä, josta ne ovat kotoisin. Paikallisuuden lisäksi yritykset tukeutuvat toiminnassaan myös ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, kuten ekologisuuteen, kaupungistumiseen ja eri sosiaalisten medioiden taidokkaaseen käyttöön.

Yritysten harkitut ja rohkeiksikin tulkittavat visuaaliset ilmeet pohjautuvat maaseudun perinteisesti tunnistettuihin vahvuuksiin ja perinteisiin, esimerkiksi yhteisöllisyyteen sekä luontoon ja rauhallisuuteen. Yritysten visuaalinen ilme on rakennettu niin, että se puhuttelee myös kaupunkilaisia, erityisesti nuorempia ja kulttuurisesti orientoituneita ja tiedostavia kuluttajia. Asetelma tuntui minusta kiinnostavalta ja perinteistä maaseutunarratiivia rikkovalta, sillä se käänsi pääläelleen mielikuvan maaseudusta altavastaajana. Maaseutu olikin nyt ehkä hieman yllättäen luomassa rohkeita ja kiinnostavia merkityksiä kaupunkilaisille kuluttajille. Havaitsin tutkimuksen kannalta mielenkiintoisiksi niin kutsutut urbaanit ja kulttuurisesti orientoituneet nuoret aikuiset, joita tutkimuksissa ja populaareissa kuvauksissa kutsutaan usein hipstereiksi. Hipsterit liitetään tutkimuskirjallisuudessa yleensä kulttuuriseen pääomaan, isompien kaupunkien keskiluokkaistuneisiin asuinalueisiin,

trendikkyyteen sekä ”harvinaisten” – joidenkin mielestä jopa elitististen – tuotteiden ja kulttuuri-ilmiöiden kulutukseen.

Edellä mainittuun keskusteluun nojautuen kutsun maaseudusta ja paikan relationaalisesta tulkinnasta ammentavaa ilmiötä väitöskirjassani maaseudun paikkaseksikkyydeksi. Maaseudun paikkaseksikkyyks on teoreettisesti tarkasteltuna johdettu jo 1990-luvulla kehitetystä neolokalismien käsitteestä, josta seuraavaksi muutama sana.

Neolokalismi viittaa laajasti määriteltynä paikallisuutta korostavaan sosiaaliseen yhtenäisyyden muotoon. Neolokalismien keskiössä on paikan, paikallisuuden sekä paikallisten tuotteiden suosiminen. Erityisesti monien pienpanimoiden on huomattu korostavan toiminnassaan paikallisuutta, mikä näkyy konkreettisesti ja visuaalisesti muun muassa tuotteiden nimissä ja pullojen etiketeissä. Pienuus ja paikallisuus myös selvästi kiinnostavat kuluttajia, sillä viime vuosina etenkin eri olutmerkkien ja pienpanimoiden tuotteiden määrän kasvun voi huomata lähes minkä tahansa lähikaupan juomaosastolla.

Vaikka pienpanimot ovat lähtökohtaisesti neolokalismien keskiössä, vaikuttaa ilmiön taustalla laajemminkin halu päästä eroon homogeenisyydestä. Tämä liittyy ajatukseen paikan ja paikallisuuden merkityksestä ihmisen identiteetin muodostumisessa. Neolokalismi on etenkin Yhdysvalloissa nimetty tietynlaiseksi vastavoimaksi niin sanotun ”mcdonaldisaation” viitoittamalle paikattomuudelle, jossa suuryritykset ovat toiminnallaan muokanneet kaupunkien ja kylien kulttuurimaisemista keskenään samanlaisia. Ilmiö on tuttu myös suomalaiselta maaseudulta. Vilkkaimpien valtatien varsilla ABC:t ja muut suuryksiköt ketjumyymälöineen ovat jo muutamia vuosikymmeniä hallinneet visuaalista maisemaa, ihmisten kulutusta ja sosiaalista kanssakäymistä.

Maaseudun paikkaseksikkyydestä kertovat eri aloilla toimivat paikka-orientoituneet yritykset, jotka toimivat olemassa olevista maaseutupaikoista käsin. Paikkaorientoituneisuus viittaa tutkimuksessani siihen, että yritys yhdistää brändiinsä esimerkiksi sijaintia, kotipaikkaa tai raaka-aineiden hankintaa lähiseudulta. Ulospäin tämä näkyy muun muassa visuaalisena kuvastona ja tarinoina. Siinä missä neolokalismi pohjautuu enemmän paikan historian, tarinoiden ja perinteiden korostamiseen, korostuvat maaseudun paikkaseksikkyydessä näiden neolokalismien ominaisuuksien lisäksi erityisesti Y-sukupolven (millenniaaleihin) eli noin vuosien 1980 ja 1995 välillä syntyneisiin liittyvä sukupolvi-kohtaisuus,

rohkea, stereotyyppioita rikkova ja urbaaneja kuluttajia puhutteleva visuaalisuus sekä maaseudun uudenlainen mielikuvallistaminen urbaaniin elämäntyyliin sidottuna.

Perustelen ilmiö-käsitteen käyttöä tutkimuksessani siten, että maaseudun paikkaseksikkyys muodostuu aisteilla havaittavien tekijöiden summista, kuten esimerkiksi paikallisuuden, ekologisuuden ja lähi- ja kasvisruoan arvostuksen lisääntymisestä. Sen taustalla vaikuttavat myös erilaiset ajankohtaiset tekijät, kuten yritysten mainonnassaan hyödyntämä, rohkeaksikin tulkittava visuaalinen estetiikka, sekä kulttuurista pääomaa ja urbaanien elämäntyylien merkitystä painottavat teemat. Myös elämäntyylin hidastaminen sekä maaseudun arvostus yrittämisen ja asumisen ympäristönä voidaan lukea tällaisten tekijöiden joukkoon.

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten relationaalista paikkakäsitystä voidaan hyödyntää maaseutujen ja kaupunkien keskinäisten suhteiden muodostumisessa ja miten maaseudun paikkaseksikkyys tekee nämä suhteet näkyviksi. Väitöskirjani koostuu neljästä tutkimusartikkelista ja yhteenveto-osuudesta.

Näistä lähtökohdista vastaan väitöskirjassani kahteen tutkimuskysymykseen, joista ensimmäinen on: Kuinka relationaalinen käsitys paikasta selittää maaseudun ja kaupungin välisiä tilallisia prosesseja? Tarkastelin tätä teemaa erityisesti väitöskirjani ensimmäisessä artikkelissa, joka käsittelee digitalisaation ja verkostojen merkityksiä maaseudun kehittämisessä. Artikkelin teemana oli tarkastella yhteisöllisen sosiaalisen pääoman roolia ja sen ilmenemistä haja-asutusalueiden valokuitu-osuuskuntien toiminnassa. Lisäksi perehdyin tähän kysymykseen kaikissa väitöskirjan artikkeleissa paikan relationaalisuuteen ja verkostomaiseen luonteeseen pureutuvan teorian näkökulmasta.

Väitöskirjani toinen tutkimuskysymys on: Miten maaseudun paikkaseksikkyys ilmentää maaseutumaisuudelle annettavia merkityksiä? Tähän kysymykseen vastaan maaseudun ja kaupungin välisten tilallisten suhteiden muotoutumista kuvaavan maaseudun paikkaseksikkyiden kautta väitöskirjan artikkeleissa 2, 3 ja 4.

Tutkimukseni metodologia perustuu laadulliseen menetelmäsuuntaukseen. Käyttämäni aineistonkeruumenetelmät ovat teemahaastattelu, visuaaliset menetelmät sekä fokusryhmähaastattelu. Haastattelut suunnattiin yhdeksälle yritykselle, 28 valokuitutoimijalle ja neljälle kuluttaja-

ryhmälle. Visuaalisen kuva-aineiston analyysin aineistona olivat Kyrö Distilleryn verkkosivut.

Tutkimukseni tieteenfilosofisena lähestymistapana on jälkistrukturalismi. Jälkistrukturalismin mukaan yhteiskunnasta ei ole löydettävissä sitä ylläpitäviä yksiselitteisiä rakenteita, vaan keskeiset rakenteet ovat aina sosiaalisesti, hallinnollisesti, kielellisesti ja kulttuurillisesti tuotettuja. Jälkistrukturalistisen ajattelun rooli tutkimuksessani on osoittaa vallan kytkeytyminen maaseutumaisten merkitysten rakentumiseen. Maaseudun paikkaseksikkäät yritykset eivät anna tyhjentävää kuvaa suomalaisesta maaseudusta. Ne myös tekevät omaa kaupallisuuteen perustuvaa tulkintaansa siitä maaseutupaikasta, jossa toimivat. Yritykset ja kuluttajat ovat tästä kaupallisesta puolesta huolimatta osa maaseutua ja paikallisuutta.

On tärkeää tunnistaa, että myös me tutkijat osana tutkijayhteisöjä määrittelemme tutkimuksillamme maaseututilaa, sen rajoja ja merkitysten kuvauksia. Jälkistrukturalistisesti ajateltuna myös yksipuolinen kuva maaseudusta – takaperoisena, juttina, taantuvana tai kuolevana – on tiettyjen valtarakenteiden ja määritelmien luoma. Jälkistrukturalismi korostaa eri toimijuuksien välisissä verkostoissa toteutuvaa kulttuurista määrittelyvaltaa, ja myös tästä on ollut kysymys väitöstutkimukseni keskeisissä argumenteissa.

Maaseudulla toimivat ja tutkimukseni kohteena olevat yritykset ovat vahvasti luomassa haluttavia maaseutumielikuvia tuotteillaan ja brändeillään. Konkreettisen sijaintinsa lisäksi yritykset toimivat kulttuureja sekoittavina tilallisina paikantumina, kuten tapahtumina, tuotteina, tarinoina ja mielikuvina.

Maaseutumaisuuden tilallisilla paikantumilla tarkoitan sitä, että maaseutu tulee eläväksi ja näkyväksi kaupungeissa tietyissä urbaaneissa sijainneissa, jotka voivat olla konkreettisia paikkoja tai laajempia tunnetiloja. Nämä paikantumat näyttäytyvät esimerkiksi mainoskyltin muodossa tai aistillisesti jopa tuoksuna tai makuna. Kyse on tietyssä paikassa ja hetkessä tapahtuvasta kulttuurillisesti merkityksellisestä maaseudun aistillisesta kokemuksesta kaupunkiympäristössä. Kiinnitin tähän huomiota muutama vuosi sitten Helsingissä Hernesaassa saunaravintola Löylyn terassilla, missä eteläpohjalainen maaseutu tuli eläväksi osaksi kaupunkiympäristöä Kyrö Distilleryn myyntitiskin visuaalisena osana.

Tilallisia paikantumia voidaan kuitenkin tulkita kaksisuuntaisesti. Kaupunkimaisuuden tilallisilla paikantumilla tarkoitan sitä, että kaupunkimaisuus tulee maaseudun paikkaseksikkäiden yritysten kautta tilallisesti paikannetuksi maaseudulle. Tämä näkyy konkreettisesti esimerkiksi siten, että maaseutumaiseen ympäristöön tulee perinteisesti kaupunkilaisiksi ilmiöiksi tunnistettavia kulutuksellisia ja toiminnallisia tekijöitä ja merkityksiä. Ginin, surffivahan, designhuonekalujen ja -vaatteiden tai maidottomien elintarvikkeiden tuottaminen maaseudulla ovat esimerkkejä kaupunkimaisuuden tilallisista paikantumista. Maaseutu-ympäristössä nämä ominaisuudet tulevat visuaalisesti näkyviksi esimerkiksi yritysten tuotteiden, markkinoinnin tai tuotantotilojen muodossa tai erilaisina urbaanista elämäntyylistä ammentavina musiikki- ja kulttuuritapahtumina.

Maaseudun paikkaseksikkyyys on edellä kuvattujen maaseutumaisten ja kaupunkimaisten tilallisten paikantumien ilmiötaso, joka leikittelee erilaisuuksien ja stereotyyppien välisellä kontrastisuudella. Tutkimuksessani olen lähestynyt teemaa niin teoreettisesti kuin empiirisesti eri aloilla toimivien yritysten kautta. Paikan relationaalinen tulkinta sekä maaseudun ja kaupungin väliset verkostosuhteet ovat maaseudun paikkaseksikkyyys-ilmiön taustalla olevia laajempia teoreettisia selittäviä tekijöitä. Nopeat valokuituyhteydet ovat konkreettinen esimerkki siitä, miten kehittyvät teknologiat ja sosiaalinen media yhdistävät maaseutuja ja kaupungeja keskenään.

Väitöskirjassani olen esittänyt yhden tavan lähestyä maaseudun ja kaupungin välisiä yhteyksiä tilallisten paikantumien näkökulmasta. Tiedostan, että monet suomalaista maaseutua kuvaavat elämisen, yrittämisen ja asumisen teemat jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Maaseudun paikkaseksikkyyys ei tässä mielessä ole tyhjentävä kuvaus maaseudusta, vaan pikemminkin aikaisempaa tutkimusta perustellusti täydentävä näkökulma.

Maaseutu on perinteisesti ollut helppo unohtaa taloudellista kasvua, luovuutta ja kulttuurista pääomaa koskevista keskusteluista. Tämä on joutanut maaseudun ja kaupungin välisen hierarkia-asetelman korostamiseen niiden välisen ilmeisen keskinäisriippuvuuden sijaan. Olisikin tärkeää, että tutkimuksessa ja kehittämisessä maaseutu nähtäisiin laaja-alaisesti osana suomalaista yhteiskuntaa. Vastakkainasettelun sijaan suomalainen maaseutu tulisi asemoida suhteessa muihin paikkoihin ja alueisiin, kuten kaupunkeihin ja laajemmin myös muuhun maailmaan. Maaseudun merkitystä yhteiskunnassa ei tule lähestyä

myöskään ainoastaan tuotannollisista tai esimerkiksi luontoa ja henkistä hyvinvointia painottavista näkökulmista käsin. Suomalaisen maaseudun tulevaisuudelle ja elinvoimaisuudelle on tärkeää, että sen lukuisat eri toimijat sisällytetään niin käytäntöjen kuin mielikuvienkin tasolla osaksi yhteiskuntaa kehittäviä taloudellisia, poliittisia ja tuotannollisia keskusteluja.

Honkaniemi, Tuomas. 2023. Maaseutu ja kaupungissa: Paikkaseksikkyyksi-ilmion relationaalinen tulkinta. Acta Wasaensia 508. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-084-9>